

Oude Jeroenskerk 18 augustus 2024 Dhr. W. Hollart

1 SAMUËL 28 : 3 – 25

LUCAS 7 : 31- 36

“De vrouw had een mestkalf in huis, dat zij nu snel slachtte”

(1 Sam. 28 : 24).

Gemeente van onze Heer Jezus Christus !

“Mijn held en ik” is de titel van een boek dat een paar jaar geleden is verschenen. Elf predikanten belichten er een Bijbelse held naar eigen keuze in. Het onderwerp “Mijn held en ik” heeft in sommige kerken ook als jaarthema gefungeerd. Op een website kon iedere belangstellende, of hij of zij nu als predikant door het leven ging of niet, zijn eigen held portretteren. En gaandeweg werd het thema steeds uitgebreider. Ook niet-bijbelse figuren passeerden daarin de revue. Bekende schrijvers b.v. Vanmorgen wil ik u graag een held van mijzelf voorstellen. Nl. de naamloze figuur die in de Bijbel bekend staat als de “heks van En-dor”. Het is in de huidige tijd gebruik geworden om iedereen die iets opvallends presteert meteen “held” te noemen. B.v. de sporters die een Wereldkampioenschap of bij de Olympische spelen een medaille hebben gehaald. Nu wil ik niets afdoen aan de waardering voor hun prestaties, maar je kunt je natuurlijk afvragen of iemand die een medaille haalt bij een Wereldkampioenschap of op de Spelen meteen een held is en iemand die daarbij op de vierde plaats is geëindigd met 0,09 seconde verschil en die daarvoor jaren heeft getraind, niet.

En je kunt je afvragen : Zouden we de term “held” niet veel meer van toepassing kunnen verklaren op medewerkers in de zorg of op moedige lieden die iemand uit een brandend huis of uit het water hebben gered ? Hoe dan ook, “helden”, anoniem of niet, spreken tot de verbeelding.

En dat brengt mij bij mijn eerste punt, dat ik wil benadrukken. Vanmorgen lazen wij een bijzonder, maar donker gekleurd verhaal. Ook een prachtig stuk vroeg-Hebreeuwse vertelkunst. De tragische gestalte van de falende eerste koning van Israël, Saul, wordt hier met het onontkoombare, eenzame einde van zijn wankele heerschappij geconfronteerd. Zijn raadgever Samuël is gestorven, zijn beschermeling David, de voorbestemde opvolger, staat klaar om de macht over te nemen en hij deinst er niet voor terug zich aan de kant van de vijand te scharen. Saul kan alleen nog maar verliezen. Ook God heeft hem verlaten. Geen middel om de wil van God te raadplegen werkt nog. Noch loten, noch dromen, noch profeten. In de nacht voor zijn dood zoekt hij naar een allerlaatste mogelijkheid. Vermomd begeeft hij zich op weg om een ‘heerseres over de dodengeest’ te raadplegen. Na een niet nader beschreven rite verschijnt een gestalte uit de onderwereld, die Samuël blijkt te zijn. Hij kondigt de dood van Saul en zijn zonen aan. Er is die bijzondere verhaallijn, die Saul eerst alle dodenbezweerders laat uitroeien, maar die hem tenslotte zijn toevlucht laat nemen tot de door hem zelf bestreden dodenraadpleging. Het falen van de eerste koning van Israël wordt pijnlijk nauwkeurig vanuit verschillende gezichtspunten aangezet. God antwoordt niet : dat is

een constatering van de verteller. God is van Saul geweken : een eigen uitleg van Saul. God is tot Sauls vijand geworden : een uitleg van Samuël.

De verteller schildert Saul met diens gang naar de doden bezweerster van En-dor niet alleen als een negatief spiegelbeeld van David, maar hij wordt op één lijn gesteld met andere koningen van Israël, zoals met koning Manasse,, die dodenbezweering praktiseert en hij wordt gesteld tegenover koning Josia, de ideale koning, die deze praktijken juist uitschakelde. We hebben hier vandaag te maken met een ooit zelfstandig, uit het noordelijk deel van Israël stammend verhaal uit de latere koningstijd. Een verhaal dat een verklaring zoekt voor de tragische ondergang van Saul.

Dit zeer tot de verbeelding sprekende verhaal (de ‘heks van En-dor’) is ook – en dat is het tweede punt dat ik graag wil onderstrepen - in de kunstgeschiedenis herhaaldelijk afgebeeld. Meestal wordt de dramatische ontmoeting tussen de dodengeest en Saul geschilderd. Zo is het niet bij Rembrandt, die juist de slotscène portretteert. Hij tekent een verdwaasd kijkende Saul en dienaren die zich al te goed doen aan de maaltijd. Rembrandt heeft er kennelijk gevoel voor gehad dat dit laatste beeld van het verhaal belangrijk is. Saul te gast en aan tafel bij de wijze vrouw. De geheimzinnige vrouw die dodengeesten kan bezweren en oproepen, wordt opeens een zorgzame moeder. En wat er op tafel komt is veel meer dan een stukje brood. Snel wordt een mestkalf geslacht en gebraden. Brood wordt er gebakken. De in het aangezicht van de dood staande verschoppeling wordt koninklijk behandeld door de vrouw die hij, volgens het verhaal, vroeger had proberen uit te roeien. Het gaat hier letterlijk om een galgenmaal. Saul en zijn zonen zullen straks sterven en hun lichamen zullen aan de muur van de stad Bet-Sean worden gehangen, niet ver vanwaar Saul hier zit te eten.

Alles is hier gericht op de komende dood van Saul en nog meer op de man die daarvan profiteren zal, de komende man, bij wiens optreden de herinnering aan Saul zal verbleken : David. David, man met vele gezichten : koning en moordenaar, psalmenzanger en gewetenloze profiteur, minnaar en echtbreker, strijder voor Israël en een verrader, die met de vijand heult. David, uiteindelijk de man naar Gods hart....!

Arme Saul, door iedereen in de steek gelaten, niet in het minst door God zelf. Het laatste beetje warmte en liefde dat hij in zijn leven ondervindt, is een warme maaltijd, bereid door die wijze oude vrouw. Na een paar jaren is van Sauls toewijding aan de goede zaak weinig meer over. Hij is meerdere keren ongehoorzaam aan datgene wat hem wordt opgedragen. Dat komt hem duur te staan. God verwerpt hem als koning. Want hoe kan iemand als hij het volk leren te vertrouwen op God ? Saul laat blijken dat hij heilige zaken niet erg hoog inschat en ze gebruikt voor zijn eigen doelen en zijn eigen eer. Dat zien wij vaker in de loop van de geschiedenis.

Op het moment dat God hem verwerpt, had Saul zich terug moeten trekken, maar hij vreest gezichtsverlies. Hij blijft aan als koning en probeert Samuël te dwingen hem als zodanig te erkennen.. Op dat moment merken we in de verhalen dat God hem gaat tegenwerken. Zo wordt Saul iemand met wie het alleen nog maar slecht kan aflopen. Dat is het derde punt dat ik wil onderstrepen : Saul *is* niet tragisch maar hij *wordt* het, door eigen koppigheid. Zo is hij vandaag niet de hoofdpersoon, hij valt flauw, krijgt een maaltijd en sterft. En Samuël gaat weer terug naar het graf waaruit hij kwam.

Zo blijft de vrouw over, de doden bezweerster en waarzegster, hier in dit verhaal klemgeraakt tussen de gestalte van de dode Samuël en de bijna dode koning Saul. Zij zet haar leven op het spel, bang voor een valstrik waarmee Saul haar probeert te lokken. In het verhaal is zij de

enige die echt wat ziet. In de doden bezweerster van En-dor hebben wij met een specialiste te maken, een vrouw tegen wie hoog werd opgezien. Zij kon de toekomst voor je openbreken, zij kon het verleden raadplegen door familieleden en vrienden op te roepen uit de onderwereld. Deze vrouw gaat een mestkalf slachten en ongezuurde broden bakken. Daardoor krijgt de maaltijd iets van een Pascha, een paasmaaltijd, het krijgt iets van haastig op reis gaan.

Dat brengt mij bij mijn vierde punt. Want de vraag is : Waarom legt de schrijver in het verhaal die nadruk op die overvloedige maaltijd ? Want er is met eten en drinken veel meer aan de hand in de bijbel dan zo op het eerste gezicht lijkt. Je kunt JHWH zelf te eten krijgen, zoals Abraham overkwam (Genesis 18). Je kunt letterlijk onder het oog van JHWH eten en drinken, zoals Mozes en Aäron deden (Exodus 24:9-11). Het Nieuwe Testament trekt die lijn door, versterkt die zelfs. Volgens de evangelist Lucas (we hebben het vanmorgen gehoord in de 2^e Bijbellezing) is het verschil tussen Johannes de Doper en Jezus dat Jezus goed tafelt en wijn drinkt (Lucas 7:33-35). Wat Jezus het scherpst door zijn tegenstanders wordt aangerekend is het feit dat hij eet met hoeren en tollenaars. Zijn eigen aanwezigheid, toen, nu en voor alle toekomst is zijn tegenwoordigheid in brood en wijn, door hem ingesteld bij een maaltijd.

Gemeenten (geestelijke genootschappen) die naar hem genoemd zijn, vieren dat alles in een Avondmaal dat in ieder geval in de vroege christelijke gemeente ook een heel gewone maaltijd was. Het hele Rijk van God wordt uitgedrukt in het beeld van een toekomstige maaltijd (Mattheüs 26:29). We zien zo : Leven voor Gods aangezicht, het verwachten van Zijn Rijk, de dood aankunnen, al deze zaken blijken wel degelijk te maken te hebben met zoiets profaans als eten en drinken. Soms heeft samen eten meer van het koninkrijk van God dan veel preken en kerkdiensten.

En dat brengt mij bij mijn vijfde en laatste punt, over de betekenis van dit verhaal voor ons. De tekst van vanmorgen is zeker geen anekdote, zeker niet alleen maar een kort bericht, maar het is een verhaal dat op de lezer of hoorder indruk moet maken.: de tragiek van Saul, door iedereen verlaten behalve door een doden bezweerster, wijst ons mensen er op welk droevig lot een mens wacht die met God dacht te kunnen marchanderen. Juist door het ongewone van dit verhaal komt de boodschap des te krachtiger over : wie door God wordt geroepen tot een belangrijke taak, moet dat gestand doen, ongeacht alle redenen die een mens meent te hebben om ook met andere factoren rekening te houden. Hier zien wij vandaag ook een vrouw, wier leven wordt bedreigd. Zij ziet voor haar eigen ogen hoe een machtig heerser van zijn troon valt en met de dood voor ogen bezwijkt. En zij gaat naast hem staan, en zegt : “Nu moet je eerst wat eten !” Liefdevol wordt er een maaltijd klaargemaakt. Ze neemt geen wraak, ze zegt niets over haar angst en over de tijd waarin ze vervolgd werd. We horen alleen een bezorgd : “toe, eet wat”. Deze vrouw, die geen heks was, maar een bezorgde, wijze, moedige vrouw, deze vrouw noem ik een heldin.

Want als mensen er onderdoor gaan kan een maaltijd meer evangelie, meer blijde boodschap zijn dan heel veel (hoe dan ook) goed bedoelde woorden. Misschien is het dáárin, dat wij wat kunnen leren van dit vreemde verhaal. Daar waar wij mensen op onze weg ontmoeten, die voor een uitzichtloze situatie staan. Daar waar ziekte, dood, vertwijfeling, een rol spelen, hoeven het niet altijd de grote woorden te zijn die van ons moeten komen. Soms kan een hand, een gebaar, en ja zeker ook iets te eten letterlijk levensbelangrijk zijn. Wat die

zogenaamde 'heks van En-dor' gedaan heeft, zou dát het zijn wat Jezus, die zelf door zijn tegenstanders een veelvraat en een dronkaard werd genoemd (Lucas 7:34) bedoeld heeft met zijn rede over de laatste dingen, waar hij zegt : “Want ik had honger en jullie gaven mij te eten, ik had dorst en jullie gaven mij te drinken. Ik was een vreemdeling, en jullie namen mij op” (Mattheüs 25:35) ? In die zin is deze vrouw, die op het kritieke moment een verstotene helpt en iemand in het aangezicht van de dood niet laat vallen, mijn held.

AMEN.